

הרב גדלי' אבערלאנדער

רב קהילת 'היכל מנחם' מאנסי
מח"ס 'פדיון-הבן כהלכתו'; 'מנהג אבותינו בידינו'; 'בנתיבות התפילה'

מאמר זה מוקדש לזכרו של דודי החשוב האי גברא יקירא עושה צדקה וחסד בכל עת מוה"ר מרדכי אהרן חיים ע"ה, שהיה אדם יקר צנוע נעים הליכות ומאיר פנים לכל, אשר אישיותו המיוחדת הקרינה למרחוק. ליארצייט הראשון שלו בערב ראש השנה תשע"ב יהא זכרו ברוך ת. נ. צ. ב. ה.

מנהג נישואין עד חצי החודש

מנהג הרבה קהילות ישראל שלא לעשות נישואין בחציו השני של החודש משום סימנא מילתא הוא. מנהג זה אין לו שרש וזכר בתלמוד, לא בבבלי ולא בירושלמי וכן לא במדרשים או אפילו בכתבי הגאונים, ונזכר לראשונה רק בזמן הראשונים. במאמר זה נעקוב אחר השתלשלות המנהג, מקורו, טעמו ופרטיו.

א. מקור הקדום במפרד

המקורות הראשונים שבהם מופיע מנהג זה הוא בספרד. הראשון שמזכירו הוא הרמב"ן¹:
"מה שנוהגין שאין נושאים נשים עד מלוי הלבנה, באלו הארצות, אינו ניחוש. אלא כשם שמושחין המלכים על המעיין, דתמשך מלכותו², כן עושין במלוי ולא בחסרון. וסימנא טבא הוא, כדרך שמושכין יין בצינורות לפני חתנים³, ואין בו משום דרכי האמורי"⁴.
ואם כן, אף על פי שהיה מקום לומר שזה שאין נושאים נשים רק במילוי הלבנה לכאורה יהא אסור משום לא תנחשו, בא הרמב"ן ליישב, שאין בזה משום איסור כלל, מכיון שעושים כן רק לסימן טוב.

המנהג נזכר גם אצל תלמיד הרמב"ן, ב'חידושי רבינו דוד בונפיל'⁵: "וכן מה שרגילין העולם שלא לישא נשים אלא במלוי הלבנה אינו משום חשוב עתים ושעות, שסימן יפה הוא להם כדרך [שאמרו] ממשיכין יין בצנורות, לומר בזמן (עלוי) [מלוי] ולא בזמן חסרון, ובדברים כאלו אין כוונת(נ)ו אל דבר של בטלה שיהא אסור משום שבוש הדעת ואין למנוע את הרבים בכך".

1 נדפסה לראשונה בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן, סי' רפג, אך היא מהתשובות האוטנטיות הנדירות ששרדו מהרמב"ן. ראה גם 'כתבי הרמב"ן', שעוועל עמ' שעח.

2 הוריות יב, ב.

3 ברכות נ, יב.

4 וביארוחת חיים' (לרבינו אהרן הכהן מלוניל, ח"ג, תקונים והוספות מכת"י, עמ' 620) מביא ג"כ תשובה זו של הרמב"ן בשינוי קצת "ומה שנוהגין שאין נושאים אלא עד מילוי הלבנה באלה הארצות אינו ניחוש...". וראה להלן פרק זמן שעושין הנישואין, מש"כ בזה.

5 במס' סנהדרין סה, ב. נדפס ב'סנהדרין גדולה' ח"א עמ' לד-לה.

יצויין שרבנו דוד כבר ראה את תשובת רבו הרמב"ן בחייו⁶ ואף מביאו שם בדיונו בהלכה זו, וממילא פשוט שהתייחסות זו למנהג זה היתה רק בעקבות דיונו של הרמב"ן.

בדור הבא אנו מוצאים את המנהג נזכר אצל תלמידי הרשב"א.

רבינו בחיי בספרו 'כד הקמח'⁷ כתב:

"אך מה שנוהגין העולם שאינם נושאים נשים בחסרון אלא במילוי הלבנה אין איסור בזה ואינו מן הענין, שהרי אינו אלא סימן בעלמא ואין כונתם אלא לסימן טוב שיעשו הנישואין במילוי ולא בחסרון, וכענין שאנו נוהגין בליל ראש השנה והוא מנהג הגאונים להביא על השלחן קרס"ת, וכענין שאמר מושחים המלכים על המעין והיה הענין לסימן טוב שיעשו כדי שתמשך מלכותם. וכן מצינו מפורש שאמר דוד ע"ה קחו עמכם את עבדי אדוניכם והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לי והורדתם אותו אל גיחון ומשח אותו צדוק הכהן ונתן הנביא למלך על ישראל ותקעתם בשופר ואמרתם יחי המלך שלמה, וכל המסתכל בענין הנישואין ובהצלחת הבתים לדבר אחר זולתי לסימן, הרי זה מדרכי האמורי והוא מנהג האומות שחושבין שהצלחת הבתים תלויה במערכת הככבים".

וב'דרשות ר"י אבן שועיב'⁸: "מה שנהגו שלא ישא אדם אשה בחסרונה של לבנה, אומר הרב רבינו משה בר נחמן ז"ל שאין זה נחש, אלא סימנא בעלמא בזמן מילואה של לבנה שיהיו להם בנים מליאים בתורה ובמצות".

בדור הבא הובא המנהג גם ע"י הר"ן⁹:

"וגם מה שמשמרים בני אדם מלישא אשה בלבנה חסרה אינה משום חשוב עתים ושעות אלא שסימן יפה להם לישא אשה בזמן תוספת הלבנה ולא בזמן חסרונה כענין שאמרו חז"ל¹⁰ ממשכין את היין בצנורות שהוא תוספת ברכה".

ואחר כך ב'נימוקי יוסף'¹¹: "כמו שנהגו לישא נשים במילואה של לבנה לסימן טוב".

המחבר בשו"ע¹² מביא מנהג זה בדיני כישוף: "נהגו שאין מתחילין בב' ובד' ואין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה".

המנהג באשכנז

עד כה כל המקורות הם מספרד, אך כמה דורות אחר זה כבר מוצאים את המנהג באשכנז¹³, ואף היתה רווחת השמועה שמנהג זה הוא בעידודו של המהרי"ל.

בשו"ת מהרי"ל¹⁴ שאל השואל על מה ששמעו בשם המהרי"ל שהוא מוחה באלו שלא

6 שהרי מכנה אותו "מורי נר"ו".

7 ערך מזוזה, במהדורת לעמבערג תרנ"ב, דף ג ע"א.

8 תלמידו של הרשב"א. סו"פ אחרי-קדושים, עמ' רע"ח במהדורת 'מכון לב שמח'.

9 סנהדרין דף טו, א.

10 ברכות נ, ב.

11 סנהדרין דף טז ע"ב מדפי הרי"ף.

12 יו"ד סי' קעט ס"ב.

13 אין כוונתי כאן לקבוע אימתי התחילו בדיוק לנהוג כך באשכנז, אלא רק לתעד את ההתייחסות הראשונה

למנהג זה במקורות אשכנזיים.

14 החדשות, מהדורת מכון ירושלים, סי' צב.

נהגו להחמיר שלא לעשות נישואין אחרי חצי החודש, והמהרי"ל השיב לו שאכן יש ענין בנהוג זה משום סימן טוב אבל חלילה למחות באלו שאין נוהגין כן.
וז"ל:

שאיילה. אמאי סמיך מר למחות שלא לעשות נישואין אחר סוף חצי המולד, הלא בסמ"ג¹⁵ וג"כ בגמרא פ"ד מיתות¹⁶ שהביא הסמ"ג, אל תתחיל, בשחר, מוצאי שבת הוא, ר"ח הוא. ושמעתי עליה דמר דמונע נישואין סוף חדש, דמ"ש¹⁷.

תשובה. הא ודאי אסור לנחש ולעונן, אך הלבנה הוא כוכב של ישראל ומונין לה, וסימן טוב הוא לכל ישראל כשהיא מתמלאת ומוספת כדאמרין... לכל ישראל בבירכת הלבנה ואמר מר¹⁸ בית תינוק ואשה אע"פ שאין נחש יש סימן. ודומה להא דאמר רב¹⁹ משנכנס אדר מרבין בשמחה ובאב ובעומר למעט דבימים.. לולים, ה"נ כשהלבנה מתגדלת סימן טבא הוא וטבא ליהוי. ולהכי מהדרינן לעשות נישואין ביתר התוספת ולא ביתר החסרון. אבל חלילה לי למחות לעשות אחר חצי החדש. וכן מנהג בארץ הדמים ואגפיה וכן מנהג במדינה זו²⁰.

בעקבות זאת מביא מנהג זה הרמ"א באבן העזר דיני נישואין²¹: "ונהגו שלא לישא נשים אלא בתחלת החדש, בעוד שהלבנה במלואה"²².

ב. אין איסור בדבר, או מנהג טוב?

נראה שאפשר להבחין במקורות בין יחסם של ראשוני ספרד למנהג לבין יחסם של הראשונים האשכנזים.

בדברי ראשוני ספרד מתייחסים למנהג שנהגו בו ההמון כעובדה שיש לברר את ההיתר ההלכתי שלה, ואילו מסגנון מהרי"ל, למרות שהוא כותב שאינו מוחה באלו שעושים נישואין אחר כך, הרי ניכר בדבריו שהוא מעודד את עצם המנהג כמנהג נכון מיסודו.
כלומר:

ראינו לעיל שדברי הרמב"ן לא באים להציע את המנהג אלא באים ליישב מדוע לא

15 לא תעשה נא.

16 סנהדרין סה, ב - סו, א.

17 =דמאי שנא?

18 חולין צה, ב.

19 תענית כו, ב.

20 כלומר, שמקפידים על מנהג זה בחבל הריינוס אזור מהרי"ל.

21 אהע"ז, סי' סד ס"ג.

22 בביאור הגר"א ליו"ד שם מצוין לתיקוני זוהר (סט דף קא): "ובגין דא אית עת רצון ואתמר בה בזאת יבא אהרן אל הקדש, ואית עת דינא דאתמר בה ואל יבא בכל עת אל הקדש, ובגין דא אינון כ"ח יומי דסיהרא, י"ד יומין אידי שלימתא, וי"ד חסרה, ומאן דאתיליד ביומי שלימותא איהו שלים בבגין בחיי ובעותרא במוזני בחודה בשלוח בבנינא, בכל י"ד עתות טוב. ומאן דאתיליד בזמנא דאידי חסרה, בכל י"ד יומין אלין איהו חסר בכלהו, איהו עניא מסכנא בלא מוזני ובלא חיי. מאן דאתיליד באמצעיתא יהא ביוני". הגר"א רק ציין מקור למעלת מילוי הלבנה. והגם שבתיקונים מדבר בענין לידה, הגר"א מדמה נשואין ללידה, ללמוד מכאן שיש השפעה למילוי הלבנה על מהלך החיים.

חוששים במנהג משום ניחוש. דהנה בגמ' סנהדרין²³ מבואר: "תנו רבנן: מנחש - זה האומר פתו נפלה מפיו מקלו נפלה מידו. בנו קורא לו מאחוריו. עורב קורא לו, צבי הפסיקו בדרך, נחש מימינו ושועל משמאלו. אל תתחיל בי, שחרית הוא, ראש חודש הוא, מוצאי שבת הוא. תנו רבנן: לא תנחשו ולא תעוננו²⁴ - כגון אלו המנחשים בחולדה בעופות ובדגים". ופירש רש"י: המנחשין - "כשיוצאין לדרך או כשמתחילין בשום דבר".

וא"כ בזה שמקפידין שאין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה לכאורה יהי' אסור משום לא תנחשו. וע"ז בא הרמב"ן ליישב שאין בזה משום איסור דאורייתא מכיון שעושים כן רק לסימן טוב.

נמצא, שהיה זה מנהג שנהג בו העם והוא נשאל על ההיתר של מנהג זה שיש מקום לפקפק על כך, וע"ז הוא מיישבו שאין בזה חשש איסור. אבל אין כאן מקור לגוף המנהג.

מסגנון הר"ן משמע כך ביתר שאת שכותב "וגם מה שנשמרים בני אדם מלישא אשה בלבנה חסרה אינה משום חשוב עתים ושעות אלא שסימן יפה להם לישא אשה בזמן תוספת הלבנה ולא בזמן חסרונה כענין שאמרו חז"ל²⁵ ממשיכין את היין בצנורות שהוא תוספת ברכה".

וכן הוא גם לשון 'כד הקמח': "אך מה שנוהגין העולם שאינם נושאים נשים בחסרון אלא במילוי הלבנה אין איסור בזה ואינו מן הענין".

וב'חידושי רבינו דוד בונפיל':

"וכן מה שרגילין העולם שלא לישא נשים אלא במילוי הלבנה אינו משום חשוב עתים ושעות". והוא מסיים להדיא "ואין למנוע את הרבים בכך".

מכל זה אפשר להסיק שאין כאן מנהג שנקבע ע"י הראשונים, אלא שנהגו כן ההמון עם והראשונים באו ליישבו.

ברוח זו קבע המחבר בשלחנו את מנהג זה בדיני איסור עוננות וכישוף ללמדנו שאין כאן איסור. ותו לא.

שונה היא נימת המהרי"ל שהבאנו לעיל שמדבריו נראית גישה מאד חיובית למנהג, אמנם אין הוא מוחה באלו שלא נוהגים כך, שכן אין מדובר במנהג קבוע, אך בכל זאת הוא נותן לו משמעות רבה.

בתשובתו הוא מתאר המנהג כהידור, "מהדרינן", ואף מנימוקו משמע שכך דעתו:

"ולהכי מהדרינן לעשות נישואין ביתר התוספת ולא ביתר החסרון. אבל חלילה לי למחות לעשות אחר חצי החדש. וכן מנהג בארץ הדמים ואגפיה וכן מנהג במדינה זו".

אמנם אין המהרי"ל מוחה באלו שלא נוהגים כך, אבל הידור יש ויש בזה²⁶.

בעקבות זאת יש לראות את הסיבה, שהרמ"א - שלא כהמחבר - הכניס מנהג זה באבן

23 סה, ב-סו, א.

24 ויקרא יט, כו.

25 ברכות ג, ב.

26 ונראה לשער, שעצם השמועה שמהרי"ל נהג למחות לא נולדה מהאיר, אלא צמחה מהעובדה שהמהרי"ל

היה מייעץ לעשות כך בכתיחילה, ומכך נולדה השמועה ששולל נישואין אחרי מילוי הלבנה.

העזר בדיני נישואין דוקא, ללמדנו שיש כאן עידוד למנהג שנהגו, ולא רק שלילת איסור²⁷.

ג. בטעם המנהג

הרמב"ן, שכאמור הוא מקור הקדום ביותר למנהג זה, מטעים את המנהג שהוא משום סימן טוב, "כשם שמושחין המלכים על המעיין, דתמשך מלכותו, כן עושין במלוי ולא בחסרון. וסימנא טבא הוא, כדרך שמושכין יין בצינורות לפני חתנים".

בר"ן מבאר קצת יותר שתוספת הלבנה היא תוספת ברכה: "שסימן יפה להם לישא אשה בזמן תוספת הלבנה... כענין שאמרו חז"ל ממשכינן את היין בצנורות שהוא תוספת ברכה". וב'דרשות ר"י אבן שועיב' כותב כבר בפירוט: "...אלא סימנא בעלמא בזמן מילואה של לבנה שיהיו להם בניים מליאים בתורה ובמצות".

ראשונים אלו ההולכים בעקבות הרמב"ן, הרי יותר משמנמקים טעם מיוחד למנהג לתלות בלבנה דוקא, הם באים ליישב מדוע אין כאן משום ניחוש, שכן אין זה רק סימן טוב בעלמא. מאידך, במהרי"ל שהבאנו לעיל אנו רואים הסבר לקשר המיוחד וחיובי בין נישואין ללבנה דוקא:

"אך הלבנה הוא כוכב של ישראל ומונין לה, וסימן טוב הוא לכל ישראל כשהיא מתמלאת ומוספת כדאמרינן... לכל ישראל בבירכת הלבנה... ה"נ כשהלבנה מתגדלת סימן טבא הוא וטבא ליהוי. ולהכי מהדרינן לעשות נישואין ביתר התוספת ולא ביתר החסרון. אבל חלילה לי למחות לעשות אחר חצי החדש. וכן מנהג בארץ הדמים ואגפיה²⁸ וכן מנהג במדינה זו²⁹.

הדבר עולה בקנה אחד עם מה שהצענו, שהמהרי"ל רואה מנהג זה כמנהג חיובי ולא רק כמנהג ההמון.

ברוח טעמו של מהרי"ל מצינו ב'יוסיף דעת'³⁰ שכותב הטעם שמקפידין על מילוי הלבנה "היינו בזמן שהולכת ומתמלאת דבכל יום הולכת ומתמלאת יותר, כן הוא סימן טוב להזוג שיעלה ויגדל".

אצל האחרונים מוצאים שמרחיבים רעיון זה המקשר בין זוג חדש ללבנה.

בספר 'כרם שלמה'³¹ מביא טעם בשם ספר יד יוסף (פרק ח"ש) "דמש"ה נוהגין לישא נשים במילוי הלבנה לפי מה דאיתא במדרש ואתחנן³² רבנן אמרי' כל מה שבראת זוגות שמים ואדץ זוגות, חמה ולבנה זוגות, איש ואשה זוגות, אבל כבודי יחיד ומיוחד. הורנו לדעת שחמה ולבנה משפיע ומושפע כמין איש ואשה, וכמו שהלבנה כ"ז שהיא מחוברת ומתאחדת עם

27 להלן נביא דברי הפוסקים שמדייקים מלשון הרמ"א שכתב 'נהגו' לרמז שאין זה מנהג שתקנו גדולי ישראל. אך נראה שאין בכך סתירה לדברינו, כי על אף הזיקה החיובית למנהג, בכל זאת אין הוא מנהג קבוע המפקיע הנהגה אחרת, וגם זה מרומו במהרי"ל שלא מחה במי שנהג אחרת.

28 הכוונה לאושטרייך, שנקראת כן בכתבי מהרי"ל, שנהגו במנהג זה.

29 כלומר, שמקפידים על מנהג זה בחבל הריינוס אזור מהרי"ל. כידוע שמנהגי אשכנז מתחלקים לפי מנהגי הריינוס ומנהגי אושטרייך, והרבה חילוקים ביניהם (ראה 'עולם כמנהגו נוהג' עמ' 217 ואילך). מדברי מהרי"ל כאן משמע שבמנהג זה נהגו בשני האזורים.

30 להג"ר שלמה קלוגר בסוף ספר 'נדרי זריזין' סי' מט.

31 אהע"ז, סי' סד אות ג.

32 דב"ר ב, לב.

השמש מתוספת ומתברכת אורה, וכל זמן שהולכת ונפרדת ונבדלת מהשמש מתמעטת אורה, ככה כ"ז שתתחבר הזוג יחד ויש אחדות ביניהם מתוספת שפע הברכה עליהם, ובזמן שיש פירוד ביניהם מתמעט שפע אורם, ולהורות זה לסי' בעלמא שילמדו העולם נהגו לישא במילוי הלבנה, לזאת נכון כמ"ש בי"ד שיהיה מילוי הלבנה וזה לא הוי בכלל מעונן ומנחש".

בשו"ת יחי יעקב³³ כותב, שמנהג זה "הוא ענין שנוגע לגוף ענין נשואין בפרט לפי שאיש ואשה הם דוגמת חמה ולבנה משפיע ומקבל, ולכן שייך ענין הנשואין שתהי' במילואה של לבנה, וזה נותן כח בזיווג שתעלה יפה... וכיון שענין נשואין הוא דוגמת זיווגה של לבנה בשמש העליון לכן הקפידו שתהי' בזמן מילואה ולא בזמן חוסר שלה שלא לגרום היזק לזיווג ח"ו עי"ז... ומעתה תו ליכא קולא בנשואין בימי חיסור הלבנה... כיון דלאו טעמא בהא משום סימנא טבא בלחוד... אלא דטעמא הוא משום שבהעדר דבר זה יכול להיות היזק בגוף דבר לפי שענין הנשואין יש לו שורש מלמעלה מענין הלבנה עצמה, א"כ אפי' ביום שהוא מבורך ומוצלח מצד ענין אחר שיש בו, מ"מ כיון שהוא בימי חיסור הלבנה תו איכא משום היזקא, והו"ל כמכניס עצמו בסכנה והיזק".

ואילו בספר 'דרך חיים' (לאחד מגדולי גאוני קדמאי פלאי³⁴) מבאר, שזהו בכדי להצטער בצער הירח: "שלא יכנס כלה לחופה ולא יתחיל שום דבר בחסרון הלבנה כדי למעט בשמחה בצער הלבנה"³⁵.

ונימה אחרת הובאה ב'בני יששכר'³⁶, שכותב את הטעם שבחצי החודש השני הוא זמן של דינים: "ונראה לענ"ד דנהגה כאשר תעייין בכתבי האריז"ל [פע"ח שער ר"ח פ"ב] (ובמקובלים) תתבונן שאחר חצי חדש כשתתחיל הלבנה להתחסר אז בעוה"ר מתגברים הדינים, (על כן אין נושאים נשים בחסרון הלבנה) וכאשר תתחדש הלבנה אז מתמתקין הדינים".

מקור מקורי ואופייני נמסר בשם הגר"א³⁷: "רמז נפלא לענין נשואין במילוי לבנה דוקא דהיינו בחצי חודש הראשון עד ט"ו יום מקהלת³⁸ דחשיב כ"ח עתים עת ללדת וכו' שהם כנגד ימי החודש ועולה העת לחבק למספר הט"ו והעת לרחוק מחבק למספר הט"ז והוא פלא".

להיזהר שלא לומר להדיא שזהו הטעם

מעניין לציין לשו"ת 'יהודא יעלה'³⁹, שכתב, דאפי' אלו המקפידין בזה, אסור לומר להדיא שזהו הטעם, דאז יש איסור לניחוש לכמה פוסקים: "וא"כ במפרש ואומר טעמו שמקפיד באלו מעולם לא נהגו להתיר בכה"ג ויש למחות ג"כ ביד העושה כן כדי לחוש לדעת הרמב"ם בדאורייתא, ואפי' את"ל דלא מחינן אפי' בכה"ג נמי, מ"מ מיהת מי שאינו חושש למנהג ההוא הוא זריז ונשכר ותבוא עליו ברכה".

33 להגר"ר רבי יעקב חיים גאלדשלאג. ווארשא תרס"ט, חיו"ד, סי' נה, עמ' 117.

34 יום ראשון אות מה. מהדורת ברדיוב תרס"ד.

35 כנראה הענין קשור בעובדה שהלבנה מרמזת על השכינה וחסרון הלבנה מורה על פגימת השכינה כביכול.

36 עניני ראש חדש, מאמר ראשון אות ה.

37 מובא בשו"ת יחי יעקב יו"ד סי' נד: "יודוע מה שאומרים העולם בשם הגר"א ז"ל מוילנא". וראה שם

שמחבר ענין זה עם הערת הגר"א בביאורו לשו"ע יו"ד שמציין לתיקוני זהר הנ"ל.

38 פרק ג פסוק ב.

39 ח"ב אהע"ז סי' כד.

גם בשו"ת 'משנה שכיר'⁴⁰, אף שכותב דלכתחילה אם אפשר נכון להקפיד על זה, ה"ה מוסיף "באופן שאיזה צד רוצה לעשות בסוף החודש בדוקא אסור לומר שאינו מסכים מכיון שבסוף החודש אינו סימן טוב משום איסור נישואין".

לעומת זה מצינו פוסקים שכתבו להחמיר בזה לכתחילה, ראה בקונטרס 'יוסיף דעת'⁴¹ ובשו"ת 'משנה שכיר'⁴² שכתבו שלכתחילה אם אפשר יקפיד בזה.

ד. אימתי מילוי הלבנה?

בגדר זמן מילוי הלבנה שבו אין נושאים נשים למנהג זה, מצינו חילוקים. בפשטות כוונת מנהג זה היא דוקא בליל ה"ו לחידוש בעת המילוי ממש. ואכן בתשובת הרמב"ן כתב: "מה שנוהגין שאין נושאים נשים עד מילוי הלבנה". משמע שלא נוהגין לעשות נישואין רק בליל מילוי הלבנה והיינו רק היום של אמצע החודש שהלבנה במילואה. גם בהתחלת החודש כשהלבנה מתמלאת לא⁴³.

בדומה לכך, הם רוב המקורות הספרדיים הנתלים ברמב"ן. בדברי תלמידו, ב'חידושי רבינו דוד בונפיל' מצינו: "מה שרגילין העולם שלא לישא נשים אלא במילוי הלבנה".

כך הוא הלשון בר"ן: "וגם מה שנשמרים בני אדם מלישא אשה בלבנה חסרה". כמו כן ב'נימוקי יוסף': "כמו שנהגו לישא נשים במילואה של לבנה לסימן טוב". וכן ב'כד הקמח': "אך מה שנוהגין העולם שאינם נושאים נשים בחסרון אלא במילוי הלבנה".

וכן יוצא מלשון המחבר בשו"ע⁴⁴: "ואין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה". כנראה זה שיקף את מה שנהגו לפועל בספרד. אך באשכנז המנהג היה לא לקדש בזמן שהלבנה הולכת ונחסרת דהיינו בחצי השני של החודש. כך נראה בעליל מלשון השואל למהרי"ל: "שאיילה. אמאי סמיך מר למחות שלא לעשות נישואין אחר סוף חצי המולד... ושמעתי עליה דמר דמונע נישואין סוף חדש...".

הרי שהשמועה היתה מעיקרא שמחה נגד עריכת נישואין בחצי החודש אחרי המולד. וכנראה שכן התפשט מנהג זה באשכנז.

ואכן התנהגות זו באה לידי ביטוי ברמ"א⁴⁵ שכתב: "ונהגו שלא לישא נשים אלא בתחלת החדש, בעוד שהלבנה במלואה". משמע דעושין כל תחילת החודש.

40 ירושלים תשנ"ו, אעה"ז סי' ב.

41 להג"ר שלמה קלוגר בסוף ספר 'נדרי זריזין' סי' מט.

42 שבהערה 40.

43 לעומת זאת בארצות חיים מביא תשובת הרמב"ן בשינוי "ומה שנוהגין שאין נושאים אלא עד מילוי הלבנה

באלה הארצות אינו נישואין, משמע דכל תחילת החודש עושין נישואין.

44 יר"ד סי' קעט ס"ב.

45 אעה"ז סי' ס"ג.

וצריך לומר, דמה שכתב בעוד הלבנה במלואה היינו שהוא במהלך להיות מלאה אפי' שעדיין אינה במילואה אבל מכיון שהלבנה עתידה להתמלאות עושין נשואין. וכלשון הרמ"א מביא ב'חכמת אדם'⁴⁶. וכ"ד הגאון רבי שלמה קלוגר⁴⁷ שהכוונה במילוי הלבנה בזמן שהלבנה הולכת ומתמלאת.

נראה שהבדל זה תלוי גם בהבדלים שבתפיסה במנהג זה שבין ספרד ואשכנז.

חכמי הראשונים בספרד שדנו על מנהג קיים שנהגו וראו במנהג זה רק סימן טוב בגלל שהמילוי של הירח הוא סימן טוב, כמו עוד מנהגים שונים של סימן טוב, לא ראו בלידת והתמלאות הלבנה סימן טוב כל עוד היא חסירה, לעומת זאת לפי מהרי"ל, סיבת המנהג היא שעם ישראל זהה ומקביל ללבנה כמבואר בברכת הלבנה⁴⁸ "וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידין להתחדש כמותה". יהודים זהים ללבנה וכשם שהלבנה מתחדשת כך בני ישראל יש בהם כוח התחדשות. כל ההתחדשות שבלבנה היא מתחילת החודש עד לט"ו⁴⁹.

תיווך בין הרמ"א לרמב"ן?

אולם היו שניסו לתווך את דברי הרמ"א עם דברי הרמב"ן:

כך מבואר בשו"ת 'בנין ציון'⁵⁰ שהשואל מתמה על הרמ"א שכתב "ונהגו שלא לישא נשים אלא בתחלת החדש בעוד שהלבנה במילואה", שדבר הזה אין לו ביאור דהלא גם בתחלת החדש אין הלבנה במלואה. הלא המעיין במקור הדברים ה"ה הרמב"ן יראה דאין לנטות ימין ושמאל מפשטות הדברים דהנוהגים לדקדק בענין הנישואין אין עושין הנישואין רק בחצי כ"ט י"ב תשצ"ג שאז הלבנה במלואה לא קודם ולא אח"כ שאז הלבנה הוא בחסרון.

וע"ז השיב לו הבנין ציון "כמה מן הדוחק בזה לומר שכוונת הרמב"ן שמדקדקים את הרגע של מילוי הלבנה. ועוד הרי המילוי אינו רק רגע אחת שמיד שנתמלא מתחיל להחסר ואיך יעשו נישואין במילוי. ולכן ודאי כוונת הרמב"ן כמו שפי' הרמ"א שאין נושאין בחצי האחרון של החדש שאז הלבנה הולכת וחוסרת אלא ממתנין עד תחלת החדש עת מילוי הלבנה דהיינו כשהלבנה מתמלאת והולכת וזה נקרא מילוי הלבנה".

ומביא מקור למנהג שחושבין מילוי הלבנה לסימן טוב "ממה דאמרינן בסנהדרין (דף מ"ב) וליבריך הטוב והמטיב, ופי' רש"י נהי נמי דמשבעה ואילך ליכא למימר מחדש חדשים ניבריך מיהו הטוב והמטיב שכל שעה הוא מטיב לנו במילואתה תמיד שמוספת להאיר לעולם עכ"ל. (הרי בפי' שמילואתה של לבנה לא נקרא בלבד הרגע כשנתמלאה לגמרי אלא כשמוספת להאיר לעולם שהוא עד חצי החדש, וכן ג"כ כוונת הרמב"ן) ומתוך אטו כי חסר מי מברכינן דיין האמת ופי' רש"י אטו כי חסר מי חשבינן לה רעה לגבן לברוכי דיין האמת דנחשוב את מילואתה טיבותא לברוכי הטוב והמטיב עכ"ל וליבריכניהו לתרווייהו כיון דהיינו אורחי' לא

46 כלל קצט סי"ב.

47 קונטרס 'יוסיף דעת' שבהערה 41. וכ"ה ב'כרם שלמה', אהע"ז סי' סד אות ג.

48 המרומות בדברי מהרי"ל.

49 לאמיתו של דבר, בתשובת מהרי"ל אין זכר לתאריך ט"ו אלא מונה הדבר מהמולד, וזהו לשיטתו שבברכת

קידוש לבנה מונים מהמולד בדיוק.

50 לבעל 'ערוך לנר', הג"ר רבי יעקב יוקב עטלינגר, סי' קמא.

מברכינן ע"ש. והנה אף דמסקינן דלא מברכינן הברכות על המילוי ועל החסרון כיון דמנהג העולם הוא, עכ"ז נראה מזה שחצי ראשון של החדש שהלבנה מוספת אורה הוא סימן עת אורה ושמחה וטובה והחצי האחרון בהיפך רק דלא נחשב טובה ורעה ממש לברך עליהם הברכות".

ומוסיף גם סמך לזה "ממה דאיתא במדרש רבה פ' בא ד"א החדש הזה לכם הלבנה בראשון של ניסן מתחלת להאיר וכל שהיא הולכת מאירה עד ט"ו ימים וכו' ומט"ו עד ל' אור שלה חסר כך ישראל ט"ו דור מן אברהם ועד שלמה וכו' כיון שבא שלמה נתמלא דיסקוס של לבנה וכו' ומשם התחילו המלכים פוחתין והולכין וכו' ע"ש. הרי ג"כ ששעת מילוי הלבנה הוא סימן לעלייה וחסרונה סימן לירידה. וכן מפורש בתקוני זוהר (תקון ס"ט) ע"ש. ועפ"ז נתייסד המנהג לענ"ד במקום שנהגו שלא לישא רק עד ט"ו לחדש כדברי הרמ"א".

לעומת זה בשו"ת 'פאת השדה'⁵¹ כותב להדיא שפשטות הלשון של הנמוקי יוסף הכוונה היתה במילוי לבנה דייקא. ומוסיף "וסמך לדבר מצאתי בש"ס סוכה דף כ"ה ע"ב ברש"י ד"ה תרתי דאמר רבי זירא אנא אכלי בסוכה וחדו בחופה וכו"ש דחדי ליבאי דקא עבידנא תרתי. וכתב רש"י ז"ל וכגון שנשא ערב הרגל והדבר נפלא הוא למה דחק רש"י דרק ערב הרגל נשא הלא כל ז' ימים צריך לחדות ולפ"ז אפשר דנשא ר"ז ממחרת יה"כ או קודם לכן, אלא ודאי דמנהגם היה שלא לישא רק בחצי החודש לכן פי' רש"י ז"ל וכגון שנשא ערב הרגל".

לדברינו לא צריכים לכל הנ"ל, שכן פשוט שאכן מדובר בחילוק בין ספרד לאשכנז. והרמ"א הכיר את המנהג כפי שנהגו לפועל באשכנז ואילו הרמב"ן וסיעתו דנים על מנהג שנהגו בספרד.

ה. התפשטות המנהג

ראינו שהמנהג היה רווח בספרד, לפחות מימי הרמב"ן ובאיזורו, ומצינו אותו באשכנז הן בחבל הריינוס והן באוסטריין. הרמ"א שהיה בפולין מזכיר מנהג זה. אך נראה שהמנהג בכל זאת עבר נידודים, והיתה תקופה שלא נהגו כך בפולין, ומאידך, אחר כך היתה תקופה שהתחלפו היוצרות: המנהג הופיע בפולין אך חדל באשכנז.

בשו"ת 'בנין ציון' שם כתב "והנה כאשר ראיתי במקומות שנוהגין מנהג אשכנז מקפידין שלא לישא רק עד מילוי הלבנה כמנהג שהביא הרמ"א, ובמקומות שנוהגין מנהג פולין אין מקפידין".

גם בשו"ת 'תירושו ויצהר'⁵² מביא מה שהשיב לו הג"ר מנחם חיים לנדא אב"ד נאוודואהר ובתוך דבריו הוא כותב: "ומלבד זה הדבר פשוט שהמנהג הזה לא נתפשט בפולין מעולם... מכ"ז מוכח דמה שאנו רואין במדינתנו דרובא לא קפדי בהכי הוא מנהג קדום וכיון דדשו בה רבים לית לן בה". ובהמשך דבריו הוא מביא מגדול אחד מליטא שאמר לו שבליטא כן מקפידין בזה.

אולם בדור הבא מצינו בשו"ת 'מנחם משיב'⁵³ שלאחר שמביא את דברי ה"בנין ציון" שכתב

51 אקפלד. מכון ירושלים סי' מג.

52 מיכלזאהן. סי' קיא.

53 קירשבוים, ח"ב סי' כ, עמ' 96.

שבמקומות שנוהגין מנהג אשכנז מקפידין ובמקומות שנוהגין מנהג פולין אין מקפידין, הוא מסיים "ובאמת כעת המנהג בפולין שמקפידין ובאשכנז המנהג שלא להקפיד".

לעומת זאת על המנהג בספרד אין לנו מקורות מפורשים מאז שלהי ימי הראשונים עד לדורות שאחרי הגירוש. אך במאה השנים האחרונות מצינו עדות אחת, ב'מעשה אברהם'⁵⁴ מביא שמנהג איזמיר "מימי עולם ובשנים קדמניות לקדש אשה במילוי לבנה כנודע"⁵⁵.

וב'לב חיים'⁵⁶, כשדן בענין המנהג לקרות בשבת לפני החתונה פרשת ואברהם זקן הוא כותב בתוך דבריו: "כי זמן הנשואין איננו בכל ימות החדש כ"א מיום ראשון עד ט"ו ובחיסור הלבנה אין המנהג לישא אשה"⁵⁷.

ו. עד היכן מקפידים במנהג זה?

ראינו לעיל שמשלשון הראשונים של ספרד הביאו את המנהג כמנהג ההמון שרק ניסו ליישבו, והמהרי"ל כבר מצדד יותר בזכות המנהג, אך לא עלה בדעתו למחות ומוסיף אף "חס ושלום". מדובר איפה במנהג רופף בלבד שהנוהגים כך טוב, אך אלו שאין נוהגין הרי זכותם בכך.

בשאלות ותשובות של האחרונים מצינו דיון רחב, עד כמה יש להקפיד על מנהג זה ואימתי אפשר לעבור עליו.

בשו"ת 'תשובה מאהבה'⁵⁸ על מש"כ המחבר 'נהגו שאין מתחילין בב' ובד' ואין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה' כתב: "ודקדקו בלשונם ונקטו מלת ונהגו לידע ולהודיע שאינו אלא מה שנהגו העם מעצמם ואין לו שורש עפ"י הדין ואינו אלא סימנא בעלמא ... ועיין בהר"ן ריש מס' כתובות על מה שמקשים מ"ט לא תני התנא טעמא דשקדו וברכה וכו' וז"ל דמשום שקדו וברכה לא הוה מתקני רבנן לעכו"ב מצוה דנשואין עיי"ש מ"ש שאין לעכב הנשואין בשביל סימנא... לכן נלענ"ד במקום דאיכא שום חששא על שום מה אין לדחות הנשואין משום מלוי הלבנה".

וכזה כתב כבר בעל ההפלאה בספרו 'המקנה'⁵⁹ על מה שכתב הרמ"א 'ונהגו שלא לישא נשים': "יש לדקדק מ"ש הרמ"א בא"ח סימן תקנ"א ס"ב ונוהגין להחמיר שאין נושאים מ"ז בתמוז ואילך וכו' תיפוק ליה שהוא לאחר חצי חודש. ויש ליישב ע"פ מ"ש הרמ"א בסימן ת"צ ס"ק ט' בשם הרמ"א בתשובה⁶⁰ וז"ל לכן דקדקתי וכתבתי והעם נהגו ולא כתבתי סתם וכן נוהגין וכו' ע"ש". כלומר שבמקום שהרמ"א כתב "ונהגו" או "והעם נהגו" היינו שכך נהג עלמא אבל לא דוקא שכן יש לנהוג וכפי שכתב הרמ"א עצמו בתשובותיו. ולהעיר שגם ה'תשובה מאהבה' מציין לדברי רמ"א בתשובותיו.

54 להגרי"נ אשכנזי מאיזמיר, נדפס בשנת תרט"ו, אהע"ז סי' ה.

55 מלשונו משמע רק ביום המילוי, אך ראה בהערות הבאות.

56 להגרי"ח פלאגיי מאיזמיר, ח"ב סי' כו ד"ה וראתאן.

57 ומשמע ברור שכל תחילת החדש נשאו לא כפשטות לשון המחבר אלא כלשון הרמ"א, ושני מחברים אלו

היו באיזמיר, וכנראה שה'מעשה אברהם' לא דק.

58 ח"ג, יו"ד סי' שנה, הערות לסי' קעט.

59 קו"א על אהע"ז סי' סד ס"ג. הובא בפת"ש אהע"ז סי' סד סק"ה.

60 ריש סי' לה.

וכך כתב גם בשו"ת 'אריה דבי עילאה'⁶¹ בנוגע לשני מחותנים שהתנו ביניהם שיהי' הגבלת זמן החתונה ביום שירצה צד הכלה ושבאם לא ירצה צד החתן לעשות הנישואין ביום הזה ממש יתבטלו השידוכין, וכעת בחר צד הכלה לעשות הנישואין ביום שאחר חצי חודש ואמר שאם לא יסכים צד השני בטל השידוך כפי התנאי, ואלו צד החתן טוען שאין ההעכבה מהם אלא שהם לא רוצים לעבור על דברי השו"ע שנהגו שלא לישא נשים אלא בתחילת החודש בעוד שהלבנה במילואה. והוא משיב להם שצד החתן אינו צודק בטענה זו "כיון שלא הקפידו חכמינו ז"ל על דבר זה, ורק אדרבא נהפוך הוא שהתירו את זה לומר כן למי שמקפיד על כך ושואין זה בכלל ניחוש דההוה אמינא הי' דאסור להקפיד על זה מטעם ניחוש ודרכי האמורי... דאין בזה לא דררא דאיסור לעבור על מנהג זה שהנהיגו חכמינו ז"ל, רק אדרבא שבאו להשמיענו שאין בזה חשש ניחוש ודרכי האמורי על המקפיד בזה ולשון נהגו המבואר בש"ע לא באו לומר שיש חיוב בזה לעשות כמנהג, רק שהמנהג אינו נגד ההלכה כיון דאין בו חשש חיוב בזה לעשות כמנהג רק שהמנהג אינו נגד ההלכה כיון דאין בו חשש ניחוש".

ובשו"ת 'יהודה יעלה'⁶²: "נשאלתי אם לחוש בזה"ז על המנהג שהביא בש"ע יו"ד סי' קע"ט, ובהג"ה רמ"א באה"ע סי' ס"ד שלא לישא נשים אלא במילוי הלבנה, ואת"ל חיישינן לכתחילה, אם יש עכובא בדבר אחר שכבר התחילו להכין לנישואין ע"כ, השאלה.

תשובה, נ"ל פשיטא מלתא דגם הש"ע לא אמרו דיש לנהוג כן, אלא אשמעי' דנהגו כן בזמנם, ואין למחות בידם משום ניחוש או מעונן כמבואר בתשובת רמב"ן המיוחסת סי' רפ"ג ובנמ"י סי' פ"ד' מיתות בהדיא, ונ"ל ברור דמה"ט כתבו המחבר רק ביו"ד גבי אינך דיני מנחש ומעונן, ולא כתבו באה"ע משום דהוי משמע דיש לנהוג כן, ואף דהרמ"א העתיקו גם שמה באה"ע, ר"ל נמי רק כמזכיר שאין למחות ביד הנהוג כן משום ניחוש, ולהכי סיים בהג"ה ועי' ביו"ד סי' קע"ט, אבל וודאי א"צ לחוש כלל למנהג ההוא אף לכתחילה"⁶³.

ומוסיף שם "וקצת משמע שגם נשואי יצחק אבינו את רבקה אמנו הי' אחר מלוי הלבנה לפמ"ש בפרקי דר"א פ' ט"ו ובמד"ר ריש פ' נ"ז דרבקה נולדה בשעת עקידה, וביה"כ הי' העקידה כמ"ש בע"מ, ובמסכת סופרים ס"פ כ"א איתא בת ג' שנים וג' ימים היתה רבקה כשיצאה מבית אביה ע"ש. ובס' הדורות ב"א ע"ה וב"א פ"ז ופ"ח מזה. ואע"ג שבאותו היום באו לביתו של יצחק סתמא ביום שלאחריו הוציא יצחק בתוליה באצבע כמ"ש בפרד"א שם שהרי לעת ערב באו ואח"כ נשאה לאשה או בי"ד בתשרי או אחר עבור ימי חג דהיינו בכ"ג בתשרי כיון דאין נושאים במועד ולא בערב הרגל".

וב'ערוך השלחן'⁶⁴ כתב "נהגו שלא לישא נשים אלא בחצי חדש הראשון שהלבנה מתוספת והולכת ולא בחסרונה, ואין זה ניחוש אלא סימנא טבא בעלמא כדרך שמושחין המלכים על המעיין כדי שתמשוך מלכותו, וכשם שממשיכין יין בצנורות לפני חתנים, וזהו נמי לסימן טוב שהזיוג יתוסף, ואין בזה משום דרכי האמורי כמ"ש ביו"ד סי' קעט... ויותר טוב שלא להקפיד

61 אהע"ז, סי' יח.

62 הנקרא גם מהרי"א, ח"ב אהע"ז סי' כד.

63 ובשו"ת 'דברי יעקב', סי' מט: דאין בזה איסור ולא חשש איסור ורק הטעם בזה המנהג דבמילוי הלבנה איכא

סימן טוב להזיוג. וכ"ה גם בשו"ת 'יד הלוי', (במברגר אהע"ז סי' כט) ומביא שכן הורה אביו ז"ל. וראה גם ספר 'מאשר

שמנה לחמו', (שטיינמעטץ) עמ' קסט-קע.

64 אהע"ז, סי' סד סי"ג.

כלל בזה שנאמר תמים תהיה עם ה' אלוקיך. והרי בסימן ברכה לדגים ולאדם אין מקפידין אף שזה נזכר בגמ', כ"ש מזה שלא נזכר בגמ' כלל. ואפשר מפני שישראל מונין ללבנה ונמשלו ללבנה לכן נהגו להקפיד. ועוד דאין הקפידא שלא להעמיד בחסרונה אלא לסימן טוב להעמיד במילואה, ומ"מ יותר טוב להקפיד על מה שנאסר בגמ'."

ובספר 'שערי רחמים'⁶⁵ מביא מכת"י תלמיד הגר"ח מוואלאזין שכותב: "שמעתי ממורי שעשה חתונה לבנו בסוף חדש, ואמר הטעם שאין להקפיד על אלו הזמנים. ובזה פי' הפסוק⁶⁶ 'בידך עתותי' פי' שכל הזמנים שלי מסור בידך."

ולכאורה יש קצת ראייה דמ"ש המחבר בשו"ע⁶⁷: "נהגו ... ואין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה", והרמ"א⁶⁸ "ונהגו שלא לישא נשים אלא בתחלת החדש, בעוד שהלבנה במלואה" - היינו שכך נהגו ההמון עם אבל אין הכוונה שכך יש לנהוג כחובה ממש, שהרי המחבר והרמ"א⁶⁹ מתירין לישא אשה מל"ג בעומר ואילך, והרי ל"ג בעומר הוא כבר בזמן חסרון הלבנה. וכן מזה שבשו"ע⁷⁰ אוסרין לעשות נשואין בחול המועד והרי חוה"מ כל פעם כבר בזמן חסרון הלבנה וממילא אין לעשות נשואין אז, ע"כ שמה שכתבו "נהגו" אי"ז רק מנהג ההמון עם אבל אין שום איסור או מנהג בזה⁷¹.

ז. זמנים שונים בתוך החצי השני של החודש

לעיל הבאנו מקורות שונים האם אלו שמקפידין לעשות הנשואין במילוי הלבנה, היינו ביום מילוי הלבנה דוקא או הכוונה עד מילוי הלבנה. אבל בכל אופן לא מצינו לכל הראשונים והפוסקים הקדמונים שאלו המקפידים למנהג זה יעשו נשואין לאחר חצי החדש, שהרי מיד לאחר ט"ו לחדש מתחילה הלבנה להתמעט⁷². אולם למעשה מנהג הרבה מקומות שאע"פ שבאופן כללי מקפידים למנהג זה, בכל זאת עושים נשואין בימים מסויימים של חצי השני של החדש. נמנה את המנהגים לפי התאריכים.

נראה שלפחות לגבי פולין וליטא, הרי שם התפשט המנהג בעיקר רק סמוך לבסוף החודש, דהיינו מכיון שכל מנהג זה הוא בגלל סימן רע הרי בעיקר נתפס הסימן רע כאשר החודש עובר וחולף, ולכן הקפידו כל אחד לפי מנהגם מ"ח לחודש, כ, כא, כב והגבול היה כ"ג, שהוא

65 קאצינעליביגען. במהדרת ווילנא, דף י ע"א.

66 תהלים לא, טז.

67 יו"ד, סי' קעט ס"ב.

68 אהע"ז, סי' סד ס"ג.

69 או"ח, סי' ריש תצג.

70 או"ח, ריש סי' תקמו.

71 שוב ראיתי בשו"ת 'אורי וישעי', סי' קכה (ציין לזה בשער יששכר בריש ספרו אות ב) שהעיר כן. אבל המנח"א שם לשיטתו שעושין עד יום כ"ב וכדלהלן כותב שאין ראייה עיי"ש. גם בקובץ 'יגדיל תורה' (נ"י. כסלו-טבת תש"מ גליון לג עמ' פד סי' לד) נדפס קטע מכ"ק אדמו"ר מהרי"ד מלאדי זצ"ל בענין נישואין אחר חצי החודש דמדקאמר במשנה הטעם דאין נושאים נשים במועד מפני ששמחה היא לו משמע דבעצם הי' מותר לעשות בחוה"מ אע"פ שהוא לאחר ט"ו יום ומוה משמע היתר למה שנהגו לעשות חופה אחר חצי החודש. וראה גם להלן בשם שו"ת דבר אליהו.

72 וכך היה מנהג חב"ד עד לאחרונה, כמפורש בספר המנהגים חב"ד, עמ' 76. ובנטעי גבריאל (נשואין פמ"ז הערה

יט), מביא מסידור לעלוב (עמ' תשל"ה) ש"כ"ה גם מנהג לעלוב.

השבוע האחרון של החודש⁷³.

ט"ז בחודש

ב'מעשה אברהם'⁷⁴ כותב לחדש דמכיון ש'כנסת הגדולה' פוסק דבדיעבד בליל ט"ז עדיין אפשר לקדש הלבנה דעדיין בכלל המולד, א"כ ה"ה אם לא היה אפשר לעשות נשואין בחצי הראשון של החודש אפשר לערוך נשואין בט"ז לחודש.

י"ח בחודש

בספר 'סגולות ישראל'⁷⁵ כתב: "והנה המנהג במקומות אלו לעשות נשואין עד ח"י ימים לחודש. והנה עד טו"ב ימים אפשר לומר כיון דעד אז מותר לקדש הלבנה כמ"ש הגאון המקובל⁷⁶ בספר נוצר חסד במס' אבות, וא"כ לא חשוב עדיין בימי חסרון. אבל יום ח"י פלא בעיני שכן אז לא נמנעין מלעשות נשואין. ואפשר מפני ששמא גרים והוא יום ח"י ובפרט בל"ג בעומר, וצ"ע עדיין בזה".

כ' בחודש

בספר 'וישישו בשמחה'⁷⁷ מביא שמנהג סקווירא לעשות נשואין רק עד כ' בחודש ועד בכלל.

כ"א בחודש

בספר 'קצה המטה'⁷⁸, לאחר שמביא את דברי ה'סגולות ישראל' לעשות נשואין עד ח"י בחודש הוא מביא מנהג מדינתו לעשות עד כ"א לחודש: "והנה במדינתנו בכמה מקומות נוהגין לעשות נשואין עד כ"א ימים ולא ראיתי כתוב בספר שום דבר מזה, אך בודאי יסדתה מהררי קודש כי כן ראינו מעשה אצל חסידים ואנשי מעשה ע"י צדיקים שעושים נשואין עד כ"א לחודש והרמז א"ך טוב".

גם בשו"ת 'בית ישראל'⁷⁹ מביא את ה'סגולות ישראל' מה שספק אצלו שעושים עד יום ח"י לחודש ומוסיף: ואני שמעתי מגיסי הרב הגאון דסנינא, שבעיר מונקאטש המנהג לעשות נשואין עד כ"א לחודש, ושמע רמז על זה מהגה"צ בעל דרכי תשובה זצלה"ה האבדק"ק מונקאטש והרמז הוא "אך טוב לישראל", "אך" הוא כ"א "טוב לישראל" ע"כ שמעתי ודפח"ח". ומסיים: "אבל יותר מן כ"א לחודש לא שמעתי ולא ראיתי מקילין לעשות נשואין".

כ"ב בחודש

בקונטרס 'יוסיף דעת'⁸⁰, לאחר שהוא כותב להשואל שלא שייך איסור בזה מכיון שזה רק

73 ראינו לעיל שיש מקורות שטוענים שבפולין כלל לא נהגו במנהג זה למרות דברי הרמ"א, אך אולי יש לדייק שכן הקפידו מדברי הבי"ח בסיו' תקע שבכ"ח כסליו לא הזכיר הרמ"א שיש לצום "לפי שאין רגילין לעשות נשואין בסוף החודש" ועיין שם שנראה שהכוונה דוקא לסוף החודש אפילו ביחס לתחילת ימי חנוכה, (כך מוכרח מדבריו) הרי משמע שבימי הבי"ח הקפידו בפולין דוקא סמוך לסוף החודש ממש. ועצ"ע.

74 אהע"ז סי' ה.

75 לרבי שבתי ליפשיץ, מערכת נ אות לא דף עד.

76 הגה"ק מהרי"א מקאמרנא זי"ע.

77 מכון שפתי תהלה, תש"ס, עמ' יח אות ל.

78 סי' תרב אות י בהגהה. במהדורת מכון קול אריה, עמ' רנא.

79 עדלין, ח"א סי' צו.

80 שבהערה 41.

לסימנא טבא, ובאם הזוג אין חוששים לנפשם [ו] אין מתייראין מן הסימן מה בכך, הוא מוסיף: "דהמנהג פה שעושין נשואין עד כ"ב בחודש, וכן עושין כן בכמה מקומות".

וכן כותב גם הרה"ק מציעשנוב במכתבו בספר 'דברי שמחה'⁸¹: "וכפי ששמעתי מנהג רבותינו נ"ע⁸² הסכימו לעשות הנשואין עד יום כ"ב בחודש ועד בכלל היינו ביום כ"ב ולא בליל שלאחריו השייך לכ"ג".

וכן הוא מנהג בעלזא, כפי שמובא בספר 'י"ג אורות'⁸³.

וב'שלחן העזר'⁸⁴ מסיים "וכן באמת מנהג עמא דבר". ומוסיף "ואפשר הרמז ב"ך יברך ישראל".

כ"ג בחודש

ב'שלחן העזר'⁸⁵ מביא בשם קבלת הצדיקים שאפשר לעשות עד כ"ג בחודש ועד בכלל. וכך אמר גם הרה"ק ממונקאטש כפי שמביא בשמו ב'שלחן העזר'⁸⁶.

אולם בספרו 'שער יששכר'⁸⁷ מסתפק בזה אם מה שאמרו עד כ"ג היינו עד בכלל או לא עד בכלל ולכן אין לעשות רק עד סוף יום כ"ב. ולבסוף מסיק ע"פ דברי רמ"ע מפאנו⁸⁸ דז' ימים קודם חידוש הלבנה הוא זמן קטרוג החיצונים, וא"כ אין לישא רק עד יום כ"ב ולא ביום כ"ג.

כ"ד בחודש

בשו"ת 'רבינו יוסף נחמיה'⁸⁹ כותב "הנה כפי השמועה פה באתריה דרמ"א זצ"ל אין מקפידין מלעשות נישואין עד יום כ"ד לחדש, ומרגלא בפומייה דעמא וסימן אל ישוב ד"ך נכלם"⁹⁰.

שבוע שנגמר בו החודש

ב'שלחן העזר'⁹¹ מביא שהרה"ק משינאווע אמר שמה שמקפידין שלא לעשות נישואין בסוף החודש היינו באותו שבוע שיוגמרו ימי החודש לגמרי אבל בלא"ה אין חשש.⁹²

81 עמ' לח בלקטים.

82 כנראה מצאנו.

83 ח"ב עמ' רלה. ועיין בספר נטעי גבריאל, (נשואין ח"א פמ"ז עמ' רצא הערה יד) ובהנשואין כהלכתם (ח"א

עמ' קפב הערה 155) מביאים שהרה"ק מהר"א מבעלזא הורה לכתחילה לעשות נישואין רק עד יום כ"א לחודש ובשעת הדחק גם ביום כ"ב. והמבואר בפנים הוא בשעת הדחק שאז הסכים האדמו"ר מבעלזא לנישואין ביום כ"ב.

גם בס' עטרת יהושע - פסקים והנהגות (להגה"צ רמ"א פריינד. עמ' טו אות ט) הורה לעשות נישואין רק עד כ"ב ועד בכלל.

84 ח"א דף פה ע"ב אות ו.

85 ח"ב, עמ' קלג ע"ב בהערות.

86 ח"א עמ' פה ע"ב אות ו.

87 מיד בתחילתו אות ב.

88 ח"א פי"ט במאמר אם כל חי.

89 סי' צט.

90 ובנטעי גבריאל, נשואין פמ"ז הערה יט, מביא מסיידור לעלוב (עמ' תשל"ה) שמנהג לעלוב לעשות נישואין רק

בחצי הראשון של החודש מלבד ביום כ"ד לחודש שנושאים בו עשה"כ (ישעי' נב, יב) 'ישמתי כרכ"ד שמשותיך'.

91 ח"ב עמ' קלג ע"ב בהערות.

92 אולם שם רוצה ללמוד שכוונתו שבוע קודם המולד, דהיינו עד יום כ"ג ולא עד בכלל, אבל בפשטות אין זה

הכוונה, אלא שעושין עד שבוע שחל בו ראש חודש.

כ"ד שעות האחרונות לפני המולד

בשו"ת 'איתן אריה'⁹³ כותב "ואף שהעולם עושין נשואין אף בחיסור הלבנה אבל ביום כ"ח לחדש לא ראיתי עוד, ובפרט שכבר עברו כ"ט יום ממולד הלבנה ומולד החדש היו רק שעות אחדות אחר הזמן שנקבע לחופה, וידוע דכ"ד שעות מיכסי סיהרא⁹⁴ ואז בוודאי אינו סימן טוב".

ה. אימתי נקרא תחילת החדש?

עד כאן דנו בחצי החדש השני, אך אימתי מתחיל החדש החדש? האם שמא קא גרים "ראש חודש" או מחכים למולד הלבנה?

ל' בחודש יום א' דר"ח

ביום א' דר"ח יש להקיל אף אם הוא קודם המולד, כך מבואר בשו"ת 'משנה שכיר'⁹⁵. וכ"ה ב'שדי חמד'⁹⁶ ומביא שהסכים עמו הגאון בעל האדר"ת, דכיון שנתקדש החדש נתחדש החדש גם לסימן טוב.

וראה ב'אשל אברהם'⁹⁷ "בראש חודש גם לפני המולד הו"ל כלאחר המולד למעליותא שבכך. גם ליל של יום א' של ר"ח הו"ל בכלל ר"ח במה שמהדרין חתונה בר"ח היטב".

גם בשו"ת 'לבושי מרדכי'⁹⁸ מביא עובדא מרבו שהורה לעשות נשואין לאחר המולד: "ועובדא ידענ' ג"כ לפני מ"ו הגאון המובהק ז"ל שעשה נשואין ביום ער"ח והמתין עד אחר המולד וחשבו למלוי הלבנה".

וכ"כ כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש ז"ע בספרו 'שערי הלכה ומנהג'⁹⁹.

אולם בשו"ת 'נהרי אפרסמון'¹⁰⁰ מקיל רק לאחר המולד. וכ"כ בשו"ת ויחי יעקב¹⁰¹ משום דסוף סוף קודם המולד הלבנה עדיין חסרה.

וכן הוא מנהג סקווירא שלא לעשות נשואין ביום ל' בחודש אפי' כשהוא אחר המולד¹⁰². ובס' 'ילקוט אברהם'¹⁰³ מביא שהרה"ק בעל מנח"א ממונקאטש הורה תמיד לעשות החופה מעת-לעת ממולד הלבנה. וראה שם ביאור הדברים.

ז. חדשים טובים: שעושים בהם נישואין אף בסוף החדש

גם להמקפידים שלא לעשות נשואין בסוף החדש, יש כמה חדשים שבהם יש מקילים גם בסוף החדש.

93 סי' יג. הוצאת מוה"ק תשל"ו.

94 ר"ה כ, ב.

95 אהע"ז סי' ב.

96 אסיפת דינים מע' חתן וכלה אות כא סק"ח, במהדורת זיו תשס"ו, עמ' 71.

97 בוטשאטש, תנינא סוס"י תכו.

98 אהע"ז סי' נב.

99 אהע"ז, סי' לא עמ' קא-קב.

100 אהע"ז סי' כג.

101 חיו"ד סי' נה, עמ' 117.

102 כ"כ בספר 'וישישו בשמחה', מכון שפתי תהלה, תש"ס, עמ' יח אות ל.

103 יו"ד סי' קעט, דף ק ע"ב. וראה גם שו"ת 'לבושי מרדכי', סי' נב בזה.

ניסן

בשׁו"ת 'ויחי יעקב'¹⁰⁴ כתב: "ויש שמקילין גם בחדש ניסן מהאי טעמא שכולו טוב ומבורך, וכן אומרים בפייט שבת פ' החודש הנם ימים המבורכים".

וכן כתב גם ב'שדי חמד'¹⁰⁵ "חדש ניסן שנעשו בו נסים ונפלאות לישראל בריא מזליה ואין בו משום חיסור הלבנה".

אייר

ב'שדי חמד' שם מעיר דלפי משמעות לשון הרמ"א בסי' תצג, משמע דכל הימים שמיום ל"ג בעומר שרי לישא אשה, דנהי דיום ל"ג בעומר חשוב יום טוב ושרי לישא בו ואין בו משום חשש איסור, מכל מקום לאחר ל"ג בעומר אמאי אין לחוש משום ימי החיסור.

ובשׁו"ת דבר אליהו¹⁰⁶ מיישב דמכיון דימי הספירה עולין כמספר ל"ב טו"ב, דעד ל"ג בעומר יש ל"ב ימים ול"ג בעומר מתחיל טו"ב ימים, וסימנא טבא לכן מיום ל"ג ואילך עושין נשואין.

סיון

בספר 'ראש גולת אריאל'¹⁰⁷ כתב בנוגע לחתונת הרה"ח יצחק בנו של בעל ה'אמרי אמת' מגור שהיתה ביום כ"ג בסיון "בנוגע לקביעת מועד החתונה בכ"ג סיון אמר רבינו זצ"ל בהזדמנות אחרת, דאף דאיתא בשׁו"ע (יו"ד סימן קע"ט ס"ב) לעשות רק כשהלבנה מתמלאת, הנה כ"ג סיון שהוא יום שנשתלחו בו אגרות שניות בימי מרדכי ואסתר נחשב ליו"ט ויכולים לעשות בו נשואין. והשוה עם נוסח ההזמנה שכתב לנשואי בנו רבי יצחק זצ"ל 'בחודש השלישי הוא חודש סיון בשלשה ועשרים בו... וכאשר שמחו אבות אבותינו ביום זה...!', לרמז כנ"ל".

אולם לפי המנהג שמובא בטעמי המנהגים¹⁰⁸ בשם הרה"ק רבי יהושע מבעלזא "שלא לעשות החתונה בז' אדר לפי שהוא אחד מן הימים שמתענין בהם שבו מת משה רבינו ע"ה¹⁰⁹ ושלא לעשות החתונה בכ' סיון", א"כ גם בכ"ג סיון אין לעשות שכן הוא אחד מן הימים שמתענין בהם¹¹⁰.

לפי רשימה אחת מתברר שהגה"ק אדמו"ר בעל התניא והגה"ק מבארדיטשוב חיתנו את נכדיהם בי"ט סיון¹¹¹.

אלול

בערוך השולחן¹¹² לאחר שמביא מנהג לעשות נשואין רק במילוי הלבנה הוא מוסיף "ויש חדשים שנהגו שלא להקפיד בזה באלול ותשרי ואדר".

- 104 שבהערה 101.
 105 אסיפת דינים מע' חתן וכלה אות כא, במהדורת זיו תשס"ו, עמ' 63.
 106 לערמאן, סי' טו, ווארשא תרמ"ד, עמ' 38-39.
 107 תולדות הרה"ק בעל אמרי אמת מגור, ח"א עמ' קמו הערה 76.
 108 קונטרס אחרון, דף יא סי' תתקצד.
 109 ראה סי' תקפ ס"ב.
 110 שם.
 111 הכוונה לחתונה הנודעת הנקראה החתונה מזלובין (ראה על כך 'היכל הבעש"ט' גליון ב) לפי רשימת מאמרי החתונה ביכרם חב"ד, חלק ד כרך ב' עמ' 394, יוצא שזו היתה בערב שבת נשא שאז היתה בי"ט סיון.
 112 אבע"ז, סי' סד.

וב'דרכי תשובה'¹¹³ מביא ששמע מדומ"ץ זקן אחד בעיר מונקאטש שזקנו הגה"ק בעל 'בני יששכר' כשהיה אב"ד מונקאטש 'הי' עושין נשואין בכל חודש אלול גם בסוף החודש בחיסור הלבנה, והי' עפ"י דבריו הקדושים שבחודש זה גם בזמן חיסור הלבנה הוא שעה מוצלחת כמו בשאר החדשים בזמן מילוי הלבנה, כי בכל יום בחודש הזה הוא התעוררות ימי הרצון לטובה ולברכה לישראל".

גם בשו"ת 'תירוש ויצהר'¹¹⁴ מביא: "ומ"מ בחדשי אדר ואלול נתפשט המנהג לעשות שם [במדינת ליטא] נשואין".

וראה ב'שדי חמד'¹¹⁵ שכתב "ולפני איזה שנים במכתב ששלח לי ידידי רב מופלג הסמוך למדינה זו מר ניהו הרב הגדול מוהר"ר שניאור זלמן פינסקער האבד"ק חארסאן נ"י ראיתי שהוציא מכלל זה (נישואין בזמן חיסור הלבנה), חודש אדר וחדש אלול דבשניהם לית דחש להא דחיסור הלבנה, והעיד שפעמים רבות מזדמן שנושאים נשים בכלה דאדר ובכלה דאלול גם בימי החיסור, והעיד כן בשם גדולי הרבנים בעיירות גדולות, ואמר מר דנ"ל הטעם שהקלו בהם לפי שבחדש אדר נאמר בו והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב וכל החדש במשמע ומשנכנס אדר מרבים בשמחה ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי וכו' דבריא מזליה. וכן חדש אלול איתא במגילת תענית פרק ו' וז' דבי"ז בו איתנטיל רומאי מיהודה וירושלים, שהיו מצירין להם מלכי יון, מושיבין קסטראות בעיירים, ומענים את הכלות ואח"כ היו נשואות לבעליהן, ולא היה אדם מבקש לישא אשה מפני הקסטראות וכו' ובת אחת למתתיהו בן יוחנן כהן גדול כשהגיע זמנה להנשא וכו' ולא הניחו אותו וכו' וגברה ידם על מלכי יון וכו' ובאותו היום שבטלוהו עשאוהו יום טוב. ואף דבטלה מגלת תענית עם כל זה ודאי דנעשה מזלא דנישואין בריא בחדש אלול ומזלו הוא גם כן מזל בתולה אשר על כן בודאי דעל ידי הנס הזה נתבטל לגמרי החשש דמילוי הלבנה בחדש זה שהרי הנס נעשה בי"ז בו וגם הוא מכלל ימי רצון שעלה משה בהר לקבל לוחות אחרונות".

ובספר 'כלילת חתנים'¹¹⁶ לאחר שמביא דבריו מסיים "והנאני הדבר כי אנכי נשאתי את אשתי הרבנית תחיה ביום י"ט אלול התרמ"א שתחל"א".

וכ"כ כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע בספרו 'שערי הלכה ומנהג'¹¹⁷ "בחודש אלול שעה טובה ומוצלחת לנישואין במשך כל החודש, כי חודש הרחמים ורצון (כימים ראשונים) הוא ומזלו בתולה, וכמובא באחרונים". עוד שם "לכתבו ע"ד קביעת עת חתונה בחודש אלול ... מסוגל אלול לזה ביתר שאת - ועוד שאפילו בחצי השני החודש קובעים". וכן כתב גם ב'ספר המנהגים מנהגי חב"ד'¹¹⁸.

וכן כתב להקל גם בשו"ת 'ברכות שמים'¹¹⁹: "הבו דלא לוסף ושפיר באדר ואלול יש להקל,

113 יו"ד סי' קעט ס"ק יח.

114 מיכלזאהן. סי' קיא, עמ' קלא.

115 אסיפת דינים מע' חתן וכלה אות כא, במהדורת זיו תשס"ו, עמ' 63.

116 קיירה שנת עת"ר, פרק ב אות ו, עמ' ב.

117 ח"ד אהע"ז סי' לא עמ' ק-קא.

118 נ"י. תשד"מ, עמ' 76: בחודש אדר וכן בחודש אלול עושים החופה בכל ימי החודש, כיון שהוא חודש

הרחמים.

119 אהע"ז סי' נג.

וכמדומה לי שכן עמא דבר".

לעומת זה מצינו אלו שגם בחודש אלול החמירו שלא לעשות רק במילוי הלבנה.

ה'שדי חמד' שם לאחר שמביא דברי הגאון הנ"ל הוא כותב "ומאי שנא דנהגו להקל בכלה דאדר ודאלול ולא גם בכסליו, ובפרט בימי חנוכה עצמם לא היה לנו לחוש משום חיסור הלבנה וכבר הבאתי למעלה מה שכתב הרב בית חדש בסי' תקע"ג דמה שלא כתב הרמ"א החתן ביום חופתו בכ"ח בכסליו יתענה שהוא מתענית צדיקים היינו משום שבלאו הכי אין רגילים לעשות נישואין בסוף החדש, מתבאר יפה דגם בחנוכה שנעשה בו נס גדול, תשועה ופורקן, נוהגים שלא לישא בימי החיסור... ובאמת לולא שהעיד הרב הנ"ל שכן מנהג אצלם על פי הוראת הגדולים לא היתה דעתי נוחה בזה ומשמעות דברי כל הפוסקים המדברים זה (דשלא לישא בחיסור הלבנה) הוא דכל חדשי השנה שוים בזה".

וראה מש"כ בשו"ת ויחי יעקב¹²⁰ שלא להקל בזה מ"כיון דלאו טעמא בהא משום סימנא טבא בלחוד... אלא דטעמא הוא משום שבהעדר דבר זה יכול להיות היזק בגוף דבר לפי שענין הנשואין יש לו שורש מלמעלה מענין הלבנה עצמה, א"כ אפי' ביום שהוא מבורך ומוצלח מצד ענין אחר שיש בו, מ"מ כיון שהוא בימי חיסור הלבנה תו איכא משום היזקא, והו"ל כמכניס עצמו בסכנה והיזק".

גם בשו"ת 'בית ישראל'¹²¹ כותב "לא ראינו לעשות נשואין בסוף חודש לא באלול ולא באדר ולא בניסן".

תשרי

כבר הבאנו לעיל דברי הערוך השולחן¹²² "ויש חדשים שנהגו שלא להקפיד בזה באלול ותשרי ואדר".

וראה בשו"ת 'משנה שכיר'¹²³ שג"כ מקיל בסוף חודש תשרי עפ"י דברי שו"ת מהרי"א הנ"ל שמדייק שגם נשואי יצחק אבינו את רבקה אמנו הי' אחר מלוי הלבנה בחודש תשרי, ומסיים: "וכיון דראינו דיצחק נשא בסוף חודש דתשרי זוווגו היה עולה יפה, כבר נסתגל חדש זו לצאצאיו להיות סימנא לטבא אף בסוף חדש... על כן כל חדש תשרי מסוגל לנשואי ישראל". ובספר 'מאיר החיים'¹²⁴ מביא שפעם שאלו את הרה"ק רבי חיים מאיר מוויזניץ אודות קביעות זמן חתונה בחודש תשרי, וענהו בעל ה'אמרי חיים': "חודש תשרי כולו רחמים – תחילתו וסופו היינו הך".

אולם ראה ב'ספר המנהגים מנהגי חב"ד'¹²⁵: "כמדומה שגם בחודש תשרי מנהגנו הוא לעשות החופה רק בחצי חודש הראשון".

120 חיו"ד סי' נה, עמ' 117.

121 ערלין, ח"א סי' צו, עמ' צג.

122 אבע"ז, סי' סד.

123 אעה"ז סי' ב.

124 ב"ב תשנ"ב, ח"ב עמ' שעו באמצע המכתב.

125 נ.י. תשר"מ, עמ' 67.

כסלו

ב'ספר המנהגים מנהגי חב"ד'¹²⁶ כתב: "ובמקום עשיית חופה בחדש חשוון עושים זה בחדש כסלו גם בחצי השני של חדש כסלו".

וראה ב'לקוט מהרי"א'¹²⁷ בשטר תנאים של בת הרה"ק מהרי"א מזידיטשוב שכתב שם "החתונה תהי' למז"ט אי"ה בשבת חנוכה שנת תר"ב בק' זידאטשוב", ושבת חנוכה אותו שנה היתה בכ"ח כסלו, וא"כ החופה היתה בערב שבת ז"ך כסלו שהוא בימי חיסור הלבנה.

אולם ממה שכתב הב"ח¹²⁸ דמה שלא כתב הרמ"א שהחתן ביום חופתו בכ"ח בכסליו יתענה אע"פ שהוא בחנוכה מכיון שהוא אחד מן הימים שהם תענית צדיקים, היינו משום שבלאו הכי אין רגילים לעשות נישואין בסוף החדש, יוצא דגם בחודש כסלו אין עושין נישואין בסוף החודש.

מצד שני אפשר לדייק בהיפך מדכתב הרמ"א דבחנוכה אין החתן ביום חופתו מתענה, ש"מ שעכ"פ בחודש כסלו כן נהגו לעשות נישואין בסוף חודש.

אדר

הבאנו לעיל מ"ש בערוך השולחן¹²⁹ "ויש חדשים שנהגו שלא להקפיד בזה באלול ותשרי ואדר".

גם בשו"ת 'תירוש ויצהר'¹³⁰ מביא: "ומ"מ בחדשי אדר ואלול נתפשט המנהג לעשות שם [במדינת ליטא] נישואין".

ומוסיף טעם שאין להקפיד בזה בחודש אדר: "לפי מ"ש הירושלמי והביאוהו הפוסקים למאן דנפיק לאורחא קרי מגילתא מר"ח, דכתיב והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליו"ט. וא"כ מפרש הירושלמי שכל החדש נהפך לשמחה לישראל. וצריך לומר דהא דאין קורין ג"כ אח"כ הוא משום דכתיב ולא יעבור אבל לענין מה שנהפך מיגון לשמחה קאי אכל החודש כולו וא"כ כל מה שבחודש הזה מורה על הרעה נהפך להם לשמחה ולטובה".

הבאנו לעיל גם מש"כ ב'שדי חמד'¹³¹ בשם הרב הגדול מוהר"ר שניאור זלמן פינסקער האבד"ק חארסאן נ"י ראיתי שהוציא מכלל זה (נישואין בזמן חיסור הלבנה), חודש אדר וחדש אלול דבשניהם לית דחש להא דחיסור הלבנה והעיד שפעמים רבות מזדמן שנושאים נשים בכלה דאדר ובכלה דאלול גם בימי החיסור, והעיד כן בשם גדולי הרבנים בעיירות גדולות ואמר מר דנ"ל הטעם שהקלו בהם לפי שבחדש אדר נאמר בו והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב וכל החדש במשמע ומשנכנס אדר מרבים בשמחה ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי וכו' דבריא מזליה...".

וגם השדי חמד בעצמו אף שהוא לא נוח בזה שמיקלן בחדשים אלו מ"מ כותב טעם

126 שבהערה הקודמת.

127 ירושלים תשמ"ט, מדור אגרות קודש, אגרת מז, עמ' שטו. ציין לזה בנט"ג ח"א פמ"ח הערה לו. וכותב שכ"כ

גם בקונטרס מנהגי חנוכה ויוזניץ ב"ב.

128 אור"ח סי' תקעג.

129 אבע"ז, סי' סד.

130 מיכלזאחן. סי' קיא, עמ' קלא.

131 אסיפת דינים מע' חתן וכלה אות כא, במהדורת זיו תשס"ו, עמ' 63.

להקל בחדשי אדר ואלול¹³²: "נלע"ד עפ"י המבואר בחז"ל דחדשי אדר ואלול הן המה היו ירחי דכלה, שבם נקבצים הישיבות מכל המקומות ונושאים ונותנים במלחמתה של תורה עד שמעמידין דבר על בוריו והלכה לאמתה ... ולפי זה יש לומר על פי זה גם כן סניף להעדר הקפדה של נישואין בחיסור הלבנה בחדשים אלו משום דבחדשים אלו שקבצו ורבעו תורה הרבה בשתי הישיבות, לא חשו כל כך לחיסור הלבנה דתורה אגוני מגני ואצולי מצלי בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה, ולשון נופל על לשון ירחא דכלה. ויעיין במדרש שה"ש במה שהמשיל הדורש לכלה, ולכן זכות התורה היא המסיעה להגין מכל רע, ואולי בהקבץ כל הבחורים לומדי למד בשתי הישיבות היו כל החרדים ותאבים להשיא בתם לת"ת נאספים גם כן להדבק בד', ולבחור חתנות מרבנן, ומפני כבוד התורה והרבנן קבעו כל החדשים אדר ואלול לנישואין, על כל פנים סניף מיהו ליהוי ללמד סנינוריא".

וכן כתב גם 'ספר המנהגים מנהגי חב"ד'¹³³ "בחודש אדר ... עושים החופה בכל ימי החודש, כיון שהוא חודש הרחמים". וכ"ה בספר 'שערי הלכה ומנהג'¹³⁴: "טוב יותר לעשות זה בחודש אדר, שעל כל החדש כולו נאמר שהם ימי שמחה ויו"ט".

וכן כתב להקל גם בשו"ת 'ברכות שמים'¹³⁵: "הבו דלא לוסיף ושפיר באדר ואלול יש להקל, וכמדומה לי שכן עמא דבר".

לעומת זה כתבנו לעיל שה'שדי חמד' וה'ויחי יעקב' החמירו גם בחודש אדר שלא לעשות רק במילוי הלבנה.

וכן מעיד בשו"ת 'בית ישראל'¹³⁶ "לא ראינו לעשות נישואין בסוף חודש לא באלול ולא באדר ולא בניסן".

אדר ראשון

בנוגע לעשיית חתונה בסוף חודש אדר ראשון מצאתי בספר 'שערי הלכה ומנהג'¹³⁷ "לא שמעתי בפירוש ולפענ"ד בזמנינו כל המקדים בחתונה כדת משה וישראל ה"ז משובת. ובפרט לאחר שכתבתי תנאים ואפילו החלטה עד"ז והקירוב שבא עי"ז. ואמחז"ל שגם גמר נשמות שבגוף מביא בן דוד גאולה האמיתית והשלימה".

י. גילים שבהם לא הקפידו על המנהג

חתן שהוא יותר מגיל י"ח

בשו"ת 'פאת השדה'¹³⁸ כותב דאם החתן יותר מגיל י"ח אין להקפיד ע"ז כלל ובפרט אם הוא יותר מגיל כ': "אבל האמת יורה דרכו שרבותינו בעלי הש"ע העלו זה המנהג על שולחנם הטהור רק בזמן אשר היה המנהג הכשר נהוג בישראל שכל אחד נשא אשה טרם מלאות, שמנה עשרה שנה וקודם שהיה עליו החיוב לישא אשה כמבואר בש"ע אה"ע ריש סי' א',

132 אסיפת דינים מע' חתן וכלה אות כא סק"ח, במהדורת זיו תשס"ו, עמ' 71.

133 נ.י. תשר"מ, עמ' 67.

134 ח"ד אהע"ז, סי' לא עמ' צט.

135 אהע"ז סי' נג.

136 עדלין, ח"א סי' צו, עמ' צג.

137 שבהערה 134.

138 סי' מג.

ע"כ נכון להמתין עד מילוי לבנה למזלא סבא. משא"כ אם כבר עברו עליו ח"י שנים ועל אחת כו"כ אם עברו עליו שנות העשרים דנודע דתנא דבי ר' ישמעאל עד שנת עשרים הקב"ה וכו' קידושין דף כ"ט הנה יותר ויותר יש לחוש לקללה אשר מבוארת שם בברייתא מליחוש לרוע מזלא אשר אין לו עיקר בש"ס. ובפרט אם החתן והכלה דרים בעיר אחת יש לחוש לדברי השל"ה הקדוש והביא דברי קדשו בבאר הגולה י"ד סימן קצ"ב, ובדאי אמרינן זריזים מקדימים למצוה וכן שמעתי פ"א מח"ח גדול זלה"ה".

יותר מגיל עשרים

וכ"כ בשו"ת 'יהודה יעלה' להמהרי"א¹³⁹: "וא"כ מי שכבר הגיע לעשרים שנה ולא נשא שהקב"ה אומר תיפחנה עצמותיו, פשיטא דשהוי מצוה לא משהינן, ולא נהגו בכה"ג להמתין עד מילוי הלבנה, ואדרבא משום חסרון הלבנה רק סימנ' בעלמא וחששא הוא שמא השעה וזמן מוצלחת היא ושמא לא, אבל קללת הקב"ה הנ"ל הוא ודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי, ולכן כל הקודם לישא אפי' בסוף החדש זכי לשמים והוא זריז ונשכר להוציא עצמו מקללה כנ"ל". וכ"כ בשו"ת 'זכר ביהוסף'¹⁴⁰ ובשו"ת 'נהרי אפרסמון'¹⁴¹.

לסיום כדאי לציין שלאחר זמן הורה כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע וביטל כל ההגבלות בזמני נשואין בגלל המכשולות שבדבר וד"ל ובמענה לשאלה האם לעשות חתונה בחצי השני של החודש ועד"ז בעוד זמנים מסויימים שהי' מנהג לא לעשות בזה הוא ענה¹⁴²: "הגבלות בימינו אלה בנוגע לימי החתונה - מלבד המפורשים כמובן ופשוט - מביאים לדחית ואיחור זמן החתונה - מביאים **כו"כ** מקרים בעוה"ר - למכשולים בעיני צניעות וכו' דחו"כ [=דחתן וכלה] וד"ל. וצע"ג ביותר הכדאיות הן או **אדרבא**. [ולכן עצתי בכלל - שלא לאחר זמן חתונה]".

וכך מצאתי גם בשו"ת 'ברכות שמים'¹⁴³ לאחר שכותב שם להקל בעשיית נשואין בסוף חודש אלול ואדר הוא מוסיף: "ובאמת אגיד קושט דבר אמת כי כאן אנו מסדרין בעתים הללו בחיסור הלבנה, אם יש נישואין, כי כעת כל רגע הוא חשש כידוע וד"ל".

139 אהע"ז סי' כד.

140 אהע"ז סי' נא.

141 תנינא סי' מח.

142 'שערי הלכה ומנהג', ח"ה הוספות ומילואים, סי' קנח.

143 להגה"צ מקאשוי זצ"ל, אהע"ז סי' נג.